

Foglalkozás címe:	„Törökök és magyarok a végvidéken II.”
Iskola, évfolyam:	Általános Iskola, 6. osztály
Az óra célja és feladata:	Gárdonyi Géza: <i>Az egri csillagok</i> c. művének második fejezete (Oda Buda) alapján a 16–17. századi oszmán hódoltsági korszak megismerése
Előzetes ismeretek:	Gárdonyi Géza: <i>Az egri csillagok</i> c. művének második fejezete (Oda Buda), I. Ferdinánd, I. (Szapolyai) János és I. Szulejmán életrajza (kiosztva három tanulóknak, akik előzetesen felkészülnek)
Tantárgyi kapcsolatok:	irodalom, művelődéstörténet, történelem

Tananyag	Ajánlott téma elemek, módszerek a foglalkozáshoz	Eszközигény
Az egri csillagok	A film egy részének megtekintése (3:35– http://www.youtube.com/watch?v=yaj2rPn6nIE&feature=related)	projektor, számítógép, internet
Helyezzük (tér)képbe magunkat! Uralkodói portrék	<p>Térkép a korabeli Magyar Királyságról, képek I. Ferdinándról, I. (Szapolyai) Jánosról és I. Szulejmánról</p> <p>Helyezzék el a képeket a megfelelő országrészre! Tanári segítséggel és irányítás mellett mondják el, miért került oda az adott szereplő, ki ő, mit érdemes róla tudni! Három jelentkező személyesítse meg az adott uralkodót, mutassa be az osztálynak a következő szöveg alapján!</p> <p>I. Ferdinánd</p> <p>1503-ban születtem Spanyolországban, életem nagy részét azonban Ausztriában éltem le. Igen érdekesen alakult a sorsom, anyám ötödik gyermeke voltam, mégis király lehettem. Két testvéremet ismerhetitek, bátyám V. Károly német-római császár és spanyol király is lett, húgom, Mária pedig II. Lajos magyar király felesége. Megkaptam az ausztriai hercegségeket, de el kellett költöznöm a napsütötte Spanyolországból Bécsbe, ahol mindig hideg van és fúj a szél, alattvalóim nyelvét pedig nem beszéltem. Házasságomat nagyapám intézte, feleségül vettem II. Lajos nővérét, Jagelló Annát. Így kétszeres rokonságba kerültem a magyar uralkodócsaláddal. Bár mások rendezték el a házasságomat, de nagyon szerettem a feleségemet, 3 fiúnk és 12 lányunk született.</p> <p>Amikor 1526-ban szerencsétlen sógorom, Lajos király meghalt a mohácsi csatamezőn, a magyar urak egy része engem választott királlyá, remélve, hogy segíteni tudok a török ellen. Szapolyai János, aki azonban régóta áhítozott a koronára, ugyancsak királlyá választotta magát, így meg kellett vele küzdenem a koronáért. Szapolyai behódolt a töröknek, én pedig nem tudtam sem fegyverrel, sem tárgyalásokkal megszerezni az egész országot, Szulejmán szultán hadserege jóval erősebb volt. Amikor János király meghalt az országát a csecsemő fiára hagyta, a török pedig csellel elfoglalta Budát. Bátyám után német-római császár is lettem, de sok gondom volt a protestánsokkal, így békét kellett kötnöm a szultánnal, akihez állandó követemet is elküldtem.</p> <p>Átszerveztem az ország közigazgatását, újításaim egy részét ma is láthatod.</p> <p>I. (Szapolyai) János</p>	<p>Térkép a korabeli Magyar Királyságról kivetítve olyan helyre, ahová a képeket rá tudják erősíteni (pl. mágnessel, celluxszal [csomagolópapír a falon, oda kivetítve]).</p> <p>Képek I. Ferdinándról, I. (Szapolyai) Jánosról és I. Szulejmánról (alapanyagok mellékelve)</p>

Kisnemesi származású család leszármazottja vagyok, de sokra vittem az életemben. A kortársak „Zápolya” Jánosnak is neveztek.

1505-ben a rákosi országgyűlésen a köznemesi párt engem szeretett volna királlyá választani, de akkor a többség az idegen Jagellókra szavazott, pedig a király, II. Ulászló még magyarul sem tudott! Később erdélyi vajda lettem, és mindenkivel szövetkeztem a Jagellók ellen, mert uralkodó akartam lenni.

Cselszövéseim és állítólag „anyámasszonyos” természetem miatt ellenfeleim „Katalin királynak” gúnyoltak!

1526-ban a király hadba hívott a török ellen. Sokan vádolnak ma is azzal, hogy direkt „elkéstem” a mohácsi csatából és hagytam, hogy király és serege odavesszen. Ami biztos, hogy Szeged alatt táboroztam a mohácsi vész idején, és miután veszítettünk már nem volt mit tenni. Lajos király halála után az országgyűlésen a köznemesek királlyá választottak, hamarosan azonban komoly ellenfelem támadt, Habsburg Ferdinánd személyében, aki a Jagellókkal való rokoni kapcsolatára hivatkozva követelte a trónt. Pedig ő sem tudott magyarul, a németet is csak törte!

Ferdinánd túl erős ellenség volt nekem, így reménytelen helyzetemben Szulejmán szultánhoz fordultam, akinek be kellett, hogy hódoljak. A szultán cserébe nekem adta Magyarország egy részét.

Sokáig nem volt utódom, így megegyeztem titokban Ferdinánddal, hogy halálom után rá hagyom az országrészem. Két héttel halálom előtt azonban fiam született, így neki adományoztam a koronámat. A szultán csellel elfoglalta Budát, de fiamat meghagyta az erdélyi országrész élén.

I. Szulejmán

Szulejmán vagyok, a törökök neveznek Nagynak vagy Törvényhozónak is. Fiatalon kerültem a trónra és 46 évig uralkodtam az Oszmán Birodalomban. Háborúztam Keleten és Nyugaton is, Európában főleg a Habsburgok ellen.

1521-ben elfoglaltam Nándorfehérvárt, majd később a mohácsi csatában legyőztem II. Lajos seregét, aki a Csele-patakba fulladt.

A győzelem után őseim szokása szerint ígényt tartottam egész Magyarországra, komoly vetélytársam támadt azonban Ferdinánd király személyében. Bécsset is megpróbáltam elfoglalni, azonban kudarcot vallottam (1529). 1541-ben csellel elfoglaltam Budát, a magyarok fővárosát. Összesen hétszer jártam magyar földön hadjáratokat vezetve.

Szapolyai János király vazallusként behódolt nekem, én pedig az utódainak adtam az Erdélyi Fejedelemséget.

Az utolsó hadjáratomat 1566-ben Szigetvár ellen vezettem, amit Zrínyi Miklós védett. A legenda szerint a halálomat eltitkolták katonáim elől, testem bebalzsamozták és az ostrom után belső szerveimet magyar földön temették el. Arcvonásaimat őrzi egy emlékmű Szigetváron, ahol a nagy magyar hős, Zrínyi mellett láthatsz.

Nemcsak mint hadvezér tűntem ki, de az én időmben hozott időtálló törvények miatt is az egyik legkiválóbb szultánnak tartanak.

<p>Élet a végvárakban</p>	<p>Balassi Bálint: A végek dicsérete</p> <p><i>Vitézek, mi lehet e széles föld felett Szebb dolog az végeknél. Hol ott kikeletkor, az sok szép madár szól, Kivel ember ugyan él. Mező jó illatot, az ég szép harmatot Ád ki kedvesebb mindennél.</i></p> <p><i>Ellenség hírére, vitézeknek szíve Gyakorta ott felbuzdul. Sőt azon kiül is, csak jó kedvükből is, Vitéz próbálni indul. Hol ott sebesedik, öl, fog, vitézkedik, Homlokán vér lecsordul.</i></p> <p><i>Az jó hírért s névért, s az szép tisztességért, Ők mindent hátrahagynak. Emberségről példát, vitézségről formát, Mindennek ők adnak. Mídom, mint jó sólymok, mezőn széllal járók, Vagdalkoznak, futtatnak.</i></p> <p>A vers felolvasása után a foglalkozásvezető elmondja, hogy mint a versből kitűnik, Balassi is a végvári katonák életét élte, s Esztergom ostromakor kapott halálos sebet.</p> <p>A vezető a következő címszavakhoz kérdéseivel előhívja a gyerekek meglévő ismereteit, amelyeket irodalmi alkotásokból, filmekből szereztek:</p> <p><i>A végvári rendszer</i> A végvárrendszer a középkori Magyar Királyság közepén húzódott. („A baj abból fakad, hogy Őfelsége [a császár] és a Nagy Török [a szultán] olyan helyen akarják meghúzni Magyarország határait, ahol azok soha nem voltak a múltban.”) Feladata az volt, hogy megvédje Európát a törököktől, az Oszmán Birodalmat pedig a császáriaktól. Egymással szemben két végvárrendszer volt, a török és a magyar. Új várat keveset építettek, a régi erősségeket tartották karban, bővítették vagy építették át. Ahogy fejlődött a haditechnika, egyre jobban védhető várakat tudtak kialakítani a császári „várfundáló mesterek” tervei és iránymutatásai alapján (csökkent a holttér, ólasz és újolasz bástyák, erődítési rendszerek). A törökök nem vették át az európai haditechnikai vívmányokat, így lemaradtak.</p>	
----------------------------------	---	--

A végvárak személyzete

A végvárak személyzete a császári oldalon vegyes volt. A fontosabb várak főkapitányai rendszerint nem magyarok voltak, a kisebb várakban azonban a magyar arisztokrata családok sarjai parancsoltak. A katonaság egy része császári zsoldos volt, de sok helyütt a magyar végvári vitézek védték az országot a török támadásokkal szemben. A két csoport között nem feltétlenül volt békés a viszony. A császári katonák kaptak előbb zsoldot, nekik járt ruha, lábbeli, élelem, a végváriaknak csak akkor, ha jutott. Ezért a legtöbb portyát a császári oldalról a végvári magyar vitézek vezették.

A török várakban sem törökök ültek elsősorban. Az oszmán hadsereg katonái – ahogyan a császáriaknál is – a birodalom minden részéből származtak, a magyar végvidéken a legnagyobb számban délszláv muzulmánokat találhatunk. Az alsóbb posztokon szinte mindig, de gyakran a felsőbb pozíciókban is ők ültek, nem egy délszláv származású budai pasa volt.

Persze nem csak harcoló személyzet volt a végvárakban. A környékbeliek ki-bejártak, tartottak itt vásárokat, és ide menekültek, ha támadás volt várható. A katonákat el kellett látni, sok szakács, élelmező is élt a várban, meg persze azok, akik szórakoztatták a tiszteket és a közkatonákat. Énekmondók, mint Tinódi Lantos Sebestyén, közülük sokan sorra járták a várakat, míg mások megmaradtak egy-egy várban. („*Summáját írom Eger várának...*”)

A portyázás

A portyázást a törökök hozták magukkal, akiket a kincstár gyakran úgy fizetett, hogy birtokaik egy részét a magyar végvári vonalon túli területen adta ki, és rájuk bízta, hogyan szedik be az adót. Ilyenkor fegyveresek kisebb-nagyobb csapata indult útnak, akik elsősorban az adót akarták beszedni. Hamarosan azonban rájöttek arra, hogy ilyenkor értékes foglyokra és más zsákmányra is szert tehetnek.

A császári oldalon a magyar végvári vitézek vették át ezt a taktikát, mivel alapvetően a könnyűlovas harcmodorhoz kötődik. A kölcsönös portyázások miatt mind a budai pasa, mind a magyar nádor rendszeresen írt leveleket a másik félnek, amelyben kérte a portyák betiltását, mert azt a béke megszegésének tartották. Persze egyik oldalon sem tudták betiltani a portyákat, mert akkor fizetni kellett volna a katonaságot, erre pedig nem volt pénz. Az eklézsia már akkor is szegény volt.

Vitézek

Vitézek mindkét oldalon voltak. A bajvívás a várakon belül is az idő múlását, valamint a harckészültség fenntartását és a harcedzettséget jelentette. Gyakran előfordult azonban, hogy az egymással szemben lévő végvárak török és magyar bajvivói egymással is összecsaptak. Jól ismerték a másikat, hiszen ugyanazokba a fálvakba jártak adót szedni, találkoztak a portyák során stb.

A magyar végvári vitézek a korabeli magyar társadalom széles rétegét alkották,

	<p>tagjai között voltak főnemesi családok sarjai, elszegényedett, a török hódítás által birtokaikat veszített kisnemesek, de jobbágyok és diákok is. Anyagi problémáik leküzdése érdekében nemcsak portyáztak, de részt vettek a virágzó marhakereskedelemben, szőlőt, földet szereztek maguknak a végvár környékén és azt művelték, műveltették. Sokszor még kocsmáltatási joggal is rendelkeztek.</p>	
<p>Szabadulni akarok!</p> <p>Drámajáték: Rabszabadítás 1-2.</p>	<p>Rabság és szabadulás a török fogságból Foglalkozás vezető: A foglalkozás következő részének a témája a rabkereskedelem és a szabadulás lehetőségei, amelyet két közös játékkal fogunk megjeleníteni.</p> <p>1. Játék: A rabsere.</p> <p>A rabságból való szabadulás egyik módja a rabsere volt. Rabkereskedelemmel a törökök és a magyarok is foglalkoztak, és nagyon jól kerestek az üzleten. Pl. a Batthyányak török rabokkal folytatott kereskedelme jelentős bevételi forrást jelentett, a felemelkedésük egyik legbiztosabb anyagi fedezetévé vált. Ha gazdag volt a rab, nagy összegű váltságdíjat lehetett érte kérni. Ilyenkor egy megfelelő rangú, vagyonú, jelentőségű keresztény rabot ki is cserélhettek egy hasonlóan értékes török rabra.</p> <p>Most játékunkkal Szapáry Péter legendájából fogunk egy rövid jelenetet felidézni, amikor megszabadul a rabságból. Előbb azonban röviden ismertetem, milyen történetet örökít meg ez a legenda:</p> <p>Eszerint Batthyány Ádám a legjobb barátját, Szapáry Pétert kérte cserébe egy általa elfogott török agáért. Szapáryt kegyetlen módon kínozták, éhezettette fogva tartója, Hamza bég. De fordult a kocka, és egyszer aztán Hamzát vezették fogolyként Szapáry elé. Ő azonban nem állt rajta bosszút, megkegyelmezett neki, és visszaadta szabadságát. Amikor egykori kínzója megkérdezte, miért bánik vele ilyen emberségesen, Szapáry azt válaszolta, hogy így parancsolja a keresztényi könyörületesség. Ezen Hamza, aki félelmében már kiitta méreggyűrűje tartalmát, annyira megrendült, hogy utolsó perceiben felvette a kereszténységet.</p> <p>Először kiosztjuk a szerepeket, és megbeszéljük a szereplőkkel a szituációt. A jelenet szereplői megkapják a szerepeket papíron is, tanulmányozzák, és annak alapján felkészülnek a jelenet rögtönzésére.</p> <p>Instrukcióként adhatunk szempontokat. Szituáció: Batthyány gróf és Szapáry András megérkezik Hamza béghez, hogy fogolycserével kiszabadítsák Szapáry Pétert a rabságból. Hamza bég és az aga húzódozik a rab átadásától. Batthyány gróf és Szapáry András előadják érveiket és követelésüket a rab kiadására. Felhánytorgatják a bég kegyetlen bánásmódját a nemes rabbal. A szultán követe figyelmezteti a bégét, hogy a fejével játszik, ha nem szabadítja ki őt a fogságból, s nem cseréli ki a magyar rabbal.</p> <p>Miután kiosztjuk a szerepeket, hagyunk pár percet a felkészülésre, hogy a csoport tagjai megbeszélhessék, mit fognak eljátszani.</p> <p>Mielőtt elkezdődik a szerepjáték, ismertetjük a szituációt az osztállyal is: A játékban Batthyány gróf és Szapáry András megérkezik Hamza béghez, hogy</p>	<p>Kellékek: kinyomtatva a szövegrészek, toll, papír – a kezeslevél megírásához.</p>

fogolycserével kiszabadítsák Szapáry Pétert a rabságból.

1.) Hamza bég:

Hamza bég vagyok, Érd helyőrség parancsnoka, háromszáz fegyveres ura. Megtisztelő feladatot bízott rám a fényességes padisah: Buda várának védelmét. A hadi út a Duna mentén vezetett, itt vonultak fel a török csapatok támadásra, ezen az úton szállították a kereskedők megrakott szekéren Konstantinápoly felé az adószedők által beszedett javakat és a láncra fűzött rabszolgákat.

Gyűlölt ellenségem, Szapáry Péter embereivel állandóan háborgatta a menetet, kiszabadította a rabokat, visszaszerezte a harácsolt élelmet. Sokszor a szakállamat téptem mérgemben a nagy veszteség láttán. Ha közvitéz lenne, most, hogy a fogságomban van, halállal lakolna merészségéért, de uraságokért, fővitézekért váltságdíjat kérünk életük fejében. Szapáry ára harmincezer arany. Amíg a család ezt előteremti, válogatott módokat eszelek ki a kínzására. Éheztetem, kenyéren és vízen tartom, ökör mellé, eke elé fogatom, és szántatok velem. Semmi reménye ne legyen a szabadulásra.

2.) Aga, Hamza bég helyőrségében:

A helyőrség könnyűlovas csapatának, a szpáhiknak a tisztje, Juszuf aga vagyok. Szapáry Péter vakmerő portyázó csapatai sokszor ütöttek rajtunk, gyakran csak a szerencsének köszönhetjük a megmenekülésünket. Minden igyekezetemmel azon vagyok, hogy Hamza bég fogságából ne tudják kiváltani Szapáryt, a gyaur kutyát. Tudom, ha kiszabadul, megint nem leszünk tőle biztonságban a Duna-mente hadiútjain.

3.) Szapáry György, Péter apja:

Szapáry György vagyok, fiamat a budai várban már majdnem három éve tartja fogságban Hamza bég. Eddig sem alkudozás, sem megvesztegetés nem vitt előbbre a szabadításában. Péter fiam „ádáz törökverő” hírében áll, szabadsága árát olyan drágán szabta meg a bég, amit a család nem tud megfizetni. Már zálogba adtam a birtokaim egy részét, gyűjtést is kezdtünk, hogy összejőjön a 30 000 arany váltságdíj, de eddig még nem sikerült.

4.) Batthyány Ádám gróf:

Batthyány Ádám gróf vagyok, Szapáry Péter gróf barátja. Sokszoros túlerővel vetett lest ránk a török, amikor derekas harcban Péter megsebesülve lebukott a lováról. Ekkor hurcolta el a török. Drága barátom kiszabadításáért mindent elkövettem, eddig hiába. A megfelelő pillanat akkor érkezett el, amikor egy futár hírül hozta: a szultán előkelő futára a közeli napokban érkezik Sztambulból, akit el is fogtunk. Tudattam Hamza béggel, a futárt egyedül Szapáryért adom ki. Háromnapnyi gondolkodási időt engedtem neki, hogy szabadon engedje a három éve embertelen viszonyok között tartott barátomat. Egy másik levélben egyidejűleg gondosan megírtam a budai pasának is, miért vár hiába a szultán küldöncére. Az Hamza számára is világos lehet, mi vár rá, ha a szultán embere nem ér el Budára. Hamza őrzöngött dühében, de a budai pasa óhajára el kellett engednie az értékes foglyot.

5.) Abdul, a szultán követe:

A fényességes szultán követe vagyok. Batthyány gróf elfogott, ám Hála legyen Allahnak, a világok Urának, hamarosan szabadulok, értékes magyar rabra cserélnek ki. Hamza béget pedig erősen megdorgálom, amiért késlekedik a rabcserével, s nem járulhatok mihamar a budai pasa elébe, hogy szolgálatomat folytathassam.

6.) Szapáry Péter:

Két éve és tíz hónapja tart kemény rabságban Hamza bég. Válogatott módokat eszelt ki a kínzásomra. Éheztetett, kenyéren és vízen tartott, ökör mellé, eke elé fogatott, és szántatott velem, csakhogy megtörjön. Így állt bosszút rajtam a sok veszteségért, amit a csapataimmal a rajtaütések során a törökök okoztam. A szenvedéseket szilárdan tűrtem, s nem hajlottam meg kínzóim előtt.

A játék során (míg a szereplők felkészülnek, vagy a játék végeztével) a foglalkozásvezető mondja el:

Ki volt valójában Szapáry Péter?

Szapáry Péter a valóságban szigorú és nyakas földesúr volt. Amikor az ercsiek 1652-ben nem tudták megadni a köteles adót, fivéreivel együtt állítólag elhajtotta az ercsiek és ágszentpéteriek marháit. E tettével magára vonta a budai pasa haragját, akinek – mint „ádáz törökverő” – amúgy is tüske volt a szemében. A bosszú ideje öt évvel később érkezett el, amikor 1657. június 28-án Szapáry Péter a Vértes hegységbeli Csákvárnál a törökök fogságába esett. Ezt követően a budai várban szenvedett két éven és tíz hónapon keresztül. Fogságából 1660 elején, 22.000 tallér váltságdíj – sarc – lefizetése ellenében váltották ki. Mint Nádasdy Ferenc országbíró egyik leveléből kiderül, ezt a hatalmas összeget a töröktől vérző országrészben valóban részben gyűjtésből teremtették elő. A családi összefogás egymagában nem volt elegendő.

2. Játék: Váltságdíj, szökés és valláscsere

– ezek voltak a szabadulás további lehetőségei

Foglalkozás vezető: A váltságdíj fizetése is a szabadulás útja volt. A rabok általában saját maguk szedték ezt össze. Ilyenkor a foglyot elengedték egy meghatározott időre, és – rendszerint a rabtársaknak – kezességet kellett vállalni azért, hogy visszajön a sarccal (pénzzel, vagy egyéb értékekkel). Ezt írásba foglalták az ún. kezeslevélben, amely tartalmazta a rab nevét, hogy milyen váltságdíjat (sarcot) fogadnak el érte, mennyi időre távozhat, kik vállaltak érte kezességet, és hogy a kezesek mire „kötötték” magukat. Jellemző volt, hogy a kezességet vállalók váltságdíját is a kiengedett rab szedte össze. A váltság lehetett pl. pénz, ló, selyem, ékszerek, termény stb. A rabok szerződésükben vállalták különböző testrészeik megcsonkítását és társuk váltságdíjának kifizetését, ha az nem tér vissza. Mégis ráálltak erre a kétes kimenetelű egyezségekre, mert ebben látták reményüket a szabadságra.

A rabok szabadulásának másik módja az volt, ha felvették fogva tartójuk vallását,

<p>Gárdonyi Géza: Egy magyar rab levele</p> <p>Titkosírás játék</p>	<p>vagyis áttértek az iszlám hitre. Ebben az esetben azonban már nem térhettek haza, ott ugyanis, minden bizonnyal halál várt volna rájuk.</p> <p>A rabok a szökéssel is megpróbálkoztak. A drinápolyi béke határozata értelmében „kik isteni segítséggel megszabadultak, gondtalanul, a legcsekélyebb üldöztetés, peres zaklatás nélkül, övéik körében örvendjenek visszanyert szabadságuknak és éljenek is azzal”. Ha azonban a rabokat szökés közben érték, szigorú büntetésben részesültek.</p> <p>Kiosztjuk a szerepeket, és megbeszéljük a szereplőkkel a szituációt:</p> <p>A jelenet, amit el kell játszani, arról szól, hogy a rabok a szabadulásuk lehetőségét latolgatják. Sándor elhatározza, hogy iszlám hitre tér, a többiek próbálják lebeszélni róla, sikertelenül. Az imámhoz megy, hogy a koránt tanulja. István, a molnárlegény, a szökés lehetőségét fontolgatja. A többiek a pasa elé járulnak, s kezesleletet vállalnak társuk elbocsátásáért, hogy összeszedhesse a váltságdíjukat. Megírják a kezeslevelet, elbúcsúznak egymástól.</p> <p>Tanulmányozzátok a szerepeket, majd játsszátok el a jelenetet!</p> <p>1.) András, végvár kapitány: Egy kisebb végvár kapitánya voltam, mikor a török elfogott. Elvállaltam, hogy nem csak a magam, de kezeseim, János pap és Balázs vitéz váltságdíját is előteremttem és elhozom Kászim pasának. A sarcunk összegyűjtése során elsősorban családunkhoz, rokonainkhoz fordulhatok, de lévén, hogy a váltságdíj összege magas, lehet, hogy gyűjtéssel kell azt összeszednem. János pap egyházközségét is felkeresem, biztosan ki fogják váltani a papjukat. Legszívesebben ismét harcolnék a törökkel, de azt a bég a kezes rabtársaimon bosszulná meg. A váltságdíj teljes megfizetéséig csatában nem vehetek részt.</p> <p>2-3.) János pap és Balázs vitéz (kisnemesi származású végvári katona): Mindketten erősen bizunk András kapitányban, hogy visszatér a váltságdíjunkkal, s kiszabadít minket a fogságból. Inkább vállaljuk a kezesléggel járó kockázatot, mintsem feladjuk keresztény hitünket. Próbáljuk lebeszélni Sándort arról, hogy áttérjen az iszlám hitre.</p> <p>4.) Sándor: Szegény hajdú vagyok, se rokonom, se barátom, senkim nincs aki segíthetne rajtam. Egy életem van, s ha nem akarok halálomig keserű rabságban sínylődni, törökké kellennem.</p> <p>5.) István: Molnárlegény vagyok a szigeti malomban. Egy jó komám lisztet hozott a várba, és titokban ráspolyt, török ruhát csempészett be nekem, hogy megszökhessek. Megfigyeltem, mikor a leggyöngébb az őrség, ráadásul meghallottam, hogy holnap a törökök nagy mulatságot tartanak, hogy megünnepeljék a legújabb győzelmüket. Ezt a lehetőséget fogom kihasználni a szökésre. A várfalon kívül már lovakkal vár a komám.</p> <p>6.) Kászim pasának szolgáló aga vagyok: Én felügyelek a rabok váltságának beszedéséért. A pasának nagy szüksége van a pénzre a város közepén épülő káprázatos dzsámija felépítéséhez. Ezért aztán igyekszem minél több sarcot kicsikarni a rabjaink szabadulásáért.</p> <p>7.) Írnok, akinek az aga diktálja a kezeslevelet.</p>	<p>projektor, számítógép</p>
--	---	------------------------------

Titkosírás játék

Vetítsük ki, vagy nyomtatásban kapják meg a csapatok Gárdonyi Géza: Egy magyar rab levele c. írásának első (megjelölt) részét. Olvassuk el közösen!

Török fogságban volt a magyar rab egy kis alföldi városban. Meghallotta, hogy a törökök egy másik török sereg fogadására indulnak. Odaáll a bég elé, és azt mondja:

– Engedje meg, török gazdám, hadd írjak levelet az apámnak a váltságdíjért!

– Nem bánom – mondta a török. – Száz arany, egy féllal se kevesebb. S tintát és papírost adott a rabnak.

A rab pedig írta a következő levelet:

Kedves, ezüstös, drága dádém!

Ezer nemes arany tizedét örömmel ropogtasd örök keserűség keservét ivó magzatodért. Egészségem gyöngy. A vaj árt. Ritkán óhajtom sóval, borssal. Ócska lepedőben szárítkozom álmomban, zivataros estén. Matyi bátyám, egypár rózsát, rezet, ezüstöt, libát egy lapos leveleddel eressze hajlékomba. Erzsi, tűt, faggyút, ollót, gombot, levendulát adj! Laci, nefelejts!

Imre

Nézi a török a levelet:

– No, fene ostoba levél, de nincs benne semmi gyanús.

Ereszti útnak. Még akkor nem volt posta. A szegedi mészárosok hordták az Alföldön a levelet széjjel. Hát ezt is elvitték. Olvassák otthon az írást. Csodálkoznak rajta:

– Imre írása, az bizonyos. De borzasztó furcsán vannak összeszedve a szavak!

– Furcsán. Nincs-e ebben valami rejtett értelem? – tűnődik rajta Imre apja.

– Próbáljátok visszafelé olvasni. – mondja az édesanyja.

Próbálják. Semmi értelme.

Kérdés: Vajon mit üzent Imre? A gyerekek kapnak három percet arra, hogy megpróbálják kitalálni, hogyan kell olvasni a levelet (ha a foglalkozásvezető úgy ítéli meg, mondhat javaslatokat, de elsőre ne mondja meg a megoldást).

Ha kitalálják, akkor innen folytassák a felolvasást:

Uccu, mozdulnak ám a magyarok! Felhajtának minden szomszédot,

	<p>jó ismerőst. Keddre már vannak kétszázán. Mikor a török kiment a városból, meglesték. Bementek. Azt az egynehány fegyveres őrt leverték. Imrét kiszabadították. Mikor a török visszajött, a saját ágyúiból lőttek eléje üdvözetet. Azután meg kirohantak rájuk, és úgy elagyabugyálták őket, hogy aki életben maradt, meg se állott futtában Konstantinápolyig.</p> <p>Ha nem találják ki, akkor innen folytassák a felolvasást:</p> <p>– Szedjük ki az első betűt minden szóból – töpreng tovább az apa. – Hátha így adódik értelme! Szedegetik a betűket. Hát mindjárt az első szóként kijön: <i>Kedden</i>. Olvassák tovább. Hát, csakugyan összeállítják a levélből ezt az értelmet: <i>Kedden a török kimegy a városból. Száz emberrel el lehet foglalni.</i></p> <p>Uccu, mozdulnak ám a magyarok! Felhajtanak minden szomszédot, jó ismerőst. Keddre már vannak kétszázán. Mikor a török kiment a városból, meglesték. Bementek. Azt az egynehány fegyveres őrt leverték. Imrét kiszabadították. Mikor a török visszajött, a saját ágyúiból lőttek eléje üdvözetet. Azután meg kirohantak rájuk, és úgy elagyabugyálták őket, hogy aki életben maradt, meg se állott futtában Konstantinápolyig.</p> <p>Imre megoldása igen egyszerű, de roppant hatékony volt. A korabeli rabok nem feltétlenül leveleztek titkosírással, de a várakban, a császári adminisztrációban gyakran használtak titkosírásokat.</p> <p>Próbálkozzatok saját titkosírás kitalálásával! Beszéljétek meg a „kulcsot”, pl. minden betű helyett az utána következőt, vagy az utána jövő második betűt kell írni. A csoportok mutassák be feladványaikat a többieknek, igyekezzenek egymásét megfejteni! Beszéljék meg a megoldásokat!</p>	
<p>Szép lovat tessék! <i>Kótyavetyéljünk!</i> <i>Dramatikus játék</i></p>	<p>Ha ma valakire azt mondják: Na, ezt jól elkótyavetyélte, akkor az azt jelenti, hogy áron alul adta el vagy oda az adott dolgot. Régen ez nem egészen így zajlott. Ha emlékeztek, az <i>Egri csillagok</i>ban is tartottak kótyavetyét. Ekkor találták meg a lábában a török gyermeket.</p> <p>De mi az a kótyavetye? A kótyavetye egy rögtönzött árverés, amelyen főképpen hadizsákmányt, portyazsákmányt értékesítettek. A portékákat rendszerint olcsón kínálták, és sokszor áron alul keltek el. A szó maga délszláv eredetű, azt jelenti „<i>Ki akar többet?</i>” adni egy portékáért.</p>	

A portyákon vagy vásárütésen (vagyis amikor rajtaütöttek egy várason) szerzett zsákmány „elkótyavetyélésére” először a portyázók vagy zsákmányszerző vitézek maguk közül megválasztották a kótyavetyéseket, akiknek esküt kellett tenniük arra, hogy igazságosan kótyavetyéznék.

A kótyavetyések esküje: *„Isten engem úgy segéljen, Atya, Fiú, Szentlélek, teljes Szentháromság. Ebben az reám bízott mostani kótyavetyeségben igazán [igaz módon] járok el, senkinek sem barátságát, sem atyafiúságát nem tekéntem, hanem mindennemű marhát, amint elkelhet, úgy adok el, annak az árát igazán [a valóságnak megfelelően] beírom, és egyaránt ki is osztom az én tehetségem szerént.”*

A kótyavetyések feladata volt, hogy mindenkitől minden zsákmányt összegyűjtsenek, még a vitézek zsebeit is átkutathatták, hogy nem rejtettek el ott semmit. Ez ellen senki nem tiltakozhatott.

Ezután a zsákmányt, még a rabokat is, dobra verték. Az kapta meg az adott portékát, aki többet adott érte, de általában csak az vehetett részt a kótyavetyén, akik a sereghez tartozott, néha meghívtak más vitézeket is. Volt azonban olyan kótyavetye is, amelyen még a király megbízottjai is részt vettek, ha pl. szép lovakat vagy ritka portékákat kínáltak megvételre.

A kótyavetyén elfogadott gyakorlat volt, hogy a főúr és parancsnokai elővásárlási joggal rendelkeztek, vagyis kiválogatták a legszebb portékát és a legjobb rabokat, és azokat maguknak szerezték meg. Ráadásul a vitézek, akiket gyakran a földesurak fizettek, az elejtett rabok egyharmadával tartoztak uruknak. Akiket a király fizetett, azoknak csak tisztességes ajándékot kellett adniuk a királyi megbízottaknak. A rabok ajándékozásával a katonák uraik jóindulatát igyekeztek megnyerni.

A zsákmányért kapott pénzből egy részt „jótékony célokra” fordítottak, az elesettek családját és a sebesülteket fizették ki, illetve rabjaik váltságdíjára adták ki. De juttattak összegeket a papjuknak, az iskolájuknak vagy a szegényházaknak (ispotály) is. A fennmaradó részt „kardra osztották”, vagyis ahány kard – vitéz – részt vett a portyán vagy a vásárütésen, annyi részre osztották, mindenki egyformán kapott. A kótyavetye tehát szigorú szabályok szerint zajlott, és ott rend uralkodott.

Tartsunk kótyavetyét!

Válasszunk ki 10 vitézt, akik maguk közül kiválasztanak 2 kótyavetyést. A többiek megkapják az alábbi „zsákmányokat”:

1. pej ló
2. rövid kard (3)
3. hosszú kard (2)
4. deres ló
5. pisztoly (2)

	<p>6. puska</p> <p>7. egy zacskó arany pénz [ezt tartsd meg, és rejtsd el, csak akkor add oda, ha átkutatnak]</p> <p>8. amulett-gyűrű [ezt tartsd meg, és rejtsd el, csak akkor add oda, ha átkutatnak]</p> <p>9. rab (3)</p> <p>10. láda tele ruhákkal</p> <p>11. egy zsák krumpli</p> <p>12. ezüstkupa</p> <p>13. apró díszdoboz pipadohánnyal (tubákos szelence)</p> <p>14. elefántcsontfejű pipa</p> <p>15. asszonynak való hegyes díztör</p> <p>16. egy díszes Korán</p> <p>17. egy imafüzér</p> <p>18. egy maréknyi ezüstkacse</p> <p>Legyen olyan, amit odaadnak a kótyavetyésnek, próbáljanak egy-két dolgot megtartani (ezt írjuk rá a kis cédulára). A kótyavetyét annak szabályai szerint tartsák meg, pénzként papírméket használjunk! Az elosztást is a szabályoknak megfelelően tegyék!</p>	
Rajzoljunk! <i>összefoglalás</i>	<p>A gyerekek alkossanak két csoportot.</p> <p>1.) Az egyik a magyar végvárat rajzolja le, belülről. Lessék a törököket, készüljenek a harcra, de a mindennapi élet jeleneteit se feledjék!</p> <p>2.) A másik a török tábort vesse papírra, a sátorokkal, tanácskozással, hadi készülődéssel stb.</p> <p>A rajzok közös megbeszélésével összegezzük az órán elhangzottakat.</p>	Két ív csomagolópapír, zsírkréta

TEMATIKUS FOGLALKOZÁSOK

ÓVODÁSOKNAK

A kiskakas gyémánt félkrajcárja

Ismert magyar népmese feldolgozása

A foglalkozás tartalma	Fejlesztési lehetőségek	Eszközök
A foglalkozás előzménye, hangulati előkészítése: séta a dzsámi körül, jellemző (miénktől eltérő) építészeti jegyek felfedeztetése a gyerekekkel. A dzsámi rövid bemutatása, bábos	<ul style="list-style-type: none"> szociális képességek megfigyelőképesség 	<ul style="list-style-type: none"> bábu (török)

tárlatvezetés. Ismeretlen fogalmak tisztázása, előzetes ismeretek előhívása.

Motiváció - „Mese, mese mátká”

A Mese, mese mátká kezdetű mondóka gyerekekkel közösen történő elmondása - egyenletes lüktetés érzékeltetése mozgással, ritmushangszerekkel.

„Gyerekek! Egy hatalmas varázsszöveget hoztam nektek, amivel mindannyian meseországba repülhetünk. Ehhez azonban a segítségetekre lesz szükségem, mert együtt kell elmondanunk a varázsigét, a Mese, mese mátká kezdetű mondókát. Aki ügyes, ritmushangszerrel is muzsikálhat hozzá, vagy tapssal is kísérheti. Ahhoz, hogy a szöveggel valóban meseországba jussunk, abban az óvó nénik tudnak segíteni nekünk.
(A lepedő két-két sarkát megfogva, az egyenletes lüktetésre felváltva magasra lendítik a lepedő két végét.)”

Meseládika

A mese szereplőinek és címének kitalálása a Pont, pont vesszőcske, a Két kiskakas összemén kezdetű mondókák valamint a meseládika tartalma alapján. (A kendővel letakart meseládika, a mondóka végére, földre érkezett varázsszöveg közepére kerül.)

„Meg is érkezünk meseországba. Nézzétek csak, valami titkos dolog került a varázsszöveg közepére. Ha mindenki keres magának helyet a varázsszövegen és olyan ügyes, hogy megpróbálja megmutatni milyen a törökülés, elárulom nektek, hogy mi van a kendő alatt. (A meseládika leleplezése.)

Nézzétek, ez nem más, mint egy meseládika. Mit gondoltok, mi lehet benne?

(A gyerekek ötleteinek meghallgatása).

Segítetek egy kicsit. Elárulom, hogy a mese szereplői bújtak el a ládikában, de nektek kell kitalálnotok, hogy kik ők. Legelőször is készíthetünk egy képzeletbeli rajzot, úgy hogy az ujjacskákkal a levegőbe rajzoltok, és együtt elmondjuk hozzá azt a mondókát, amit biztosan mindannyian ismertek. Pont, pont...

Most már biztosan sikerül kitalálnotok, ki a mese egyik szereplője (török basa). Rögtön elő is veszem, hogy ő is ideülhessen közénk a szövegre. De nézzük csak, ki lehet még a ládikában. Most én mondok egy mondókát nektek, aki ismeri, mondhatja velem együtt:

Két kiskakas összemén,

kérdi tőle, mit eszik?

Tücsköt, bogarat,
mindenféle madarat.

Kitaláltátok? (kiskakas)

Akkor ő is ideülhet közénk a szövegre.

Most már biztosan tudjátok, hogy melyik mesét fogjuk elmesélni.

- figyelem, emlékezet, gondolkodás
- anyanyelvi képességek
- új ismeretek nyújtása

- közös élmény biztosítása
- figyelem, emlékezet, gondolkodás
- képzelet
- ritmusérzék
- testhasználat, mozgáskoordináció

- figyelem, emlékezet, gondolkodás
- kreativitás, fantázia
- szociális magatartás
- anyanyelvi képességek
- testtudat, testhasználat
- téri tájékozódás
- akusztikus észlelés

- nagyméretű színes, „törökös” mintákkal festett lepedő
- ritmus hangszerek

- „törökös” mintájú színes kendő
- színes karton vagy fa doboz-láda

<p><i>A kiskakas gyémánt félkrajcárját. Ti is halljátok? Mintha valaki még itt nyöszörögne a meseládikóban. Biztosan nagyon szeretne kijönni, de mi megfeledeztünk róla. Ketten is vannak, ők a törökcsászár szolgálói.”</i></p> <p>A mese cselekményének felelevenítése A cselekmény felelevenítése a gyerekek ötletei alapján történik. Ha nem sikerül a logikai sorrend felállítása, az epizódok felelevenítése, kis képek segítségével helyezzük időrendi sorrendbe a cselekmény részeit.</p> <p><i>„Emlékeztek rá, hogy mi is történt a mesében? Hol járt a kiskakas, hova vitette őt a törökcsászár?”</i></p> <p>A mese helyszíneinek, háttérének elkészítése A nagyobb gyerekek az óvodapedagógusok segítségével kisebb csoportokat alkotva, nagyméretű csomagolópapírra zsírkrétával, saját elképzelésük alapján rajzolják meg a háttérrel (kút, kemence, kas). A kisebbek hulladék papír tépésével, amit egy kupacba halmoznak, készítik el a „szemétdombot” <i>„Most szeretnélek megkérni benneteket, hogy segítsetek megrajzolni a helyszíneket, hogy eljátszhassuk a mesét.”</i></p> <p>A mese szereplőinek kiválasztása A mese szereplőit önként jelentkező gyerekek közül választjuk ki. Ha egy szerepre többen is jelentkeznek mondóka, kiszámoló segítségével vesszük igénybe:</p> <p>Görögdinnye török tök, szerda után csütörtök török börg, hömbörg, egy zsák diót megtörök.</p> <p>A mese dramatizálása pálcás bábokkal A mese dramatizálása a gyerekek egyéni megnyilvánulása mellett, a felnőtt mesélő irányításával zajlik, a csoport egészének alkalmankénti tevékeny bevonásával. <i>„Gyerekek, most már mindennel elkészültünk, a háttérrel feltűzzük a paravánokra, és ha a szereplők is készen állnak, kezdődhet a mese. A többiektől pedig azt kérem, hogy segítsenek a kiskakasnak kiabálni, kukorékolni, hogy a törökcsászár minél jobban hallja. Hol volt, hol nem volt....”</i></p> <p>Turbánhajtogatás</p>	<ul style="list-style-type: none"> • figyelem, emlékezet, gondolkodás • fantázia, kreativitás • szerialitás • szociális képességek • kreativitás, fantázia • kooperációs készség • finom motorika • szem-kéz koordináció • szociális képességek • figyelem • kooperációs készség • anyanyelvi képességek 	<ul style="list-style-type: none"> • pálcás bábok: törökcsászár, kiskakas, szolgálók (2 db) • mesekártyák • nagyméretű csomagolópapír • zsírkréta • újságpapír • „gyémánt félkrajcár” • pálcás bábok:
---	--	--

<p>A gyerekek a rendelkezésükre álló kellékekből saját turbánt készítenek, amit magukkal vihetnek.</p> <p><i>„A kiskakasnak sikerült magával vinnie a kincset, de ti sem mehettek haza üres kézzel. Mindenki készíthet magának egy saját turbánt, amelyet a törökök hordtak a fejükön.”</i></p> <p>Mese, mese mátká....</p> <p>A bábuk visszakerülnek a meseládikóba, a varázsige elmondásával, a varázsszőnyeg egyenletes lüktetésre történő lendítésével a gyerekek visszaérkeznek meseországból.</p> <p><i>„Ha újra segítetek elmondani a varázsigt, nemsokára haza is érkehetünk meseországból.”</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • figyelem, emlékezet, gondolkodás • téri tájékozódás • testhasználat • megfigyelőképesség • kreativitás, szem-kéz koordináció • finommotorika • ritmusérzék • közös élmény biztosítása • anyanyelvi képességek 	<p>törökcsászár, kiskakas, szolgálók (2 db)</p> <ul style="list-style-type: none"> • paravánok, háttér • megfelelő méretű textil minden gyermeknek • meseláda • bábuk • varázsszőnyeg • ritmushangszerek • saját turbánok
---	---	--

Óvodai foglalkozás: „Gólya, gólya, gilice.....”
Török témájú magyar népi játékok, gyermekdalok feldolgozása

A foglalkozás tartalma	Fejlesztési lehetőségek	Eszközök
<p>A foglalkozás előzménye, hangulati előkészítése: séta a dzsámi körül, jellemző (miénktől eltérő) építészeti jegyek felfedeztetése a gyerekekkel. A dzsámi rövid bemutatása, bábos</p>	<ul style="list-style-type: none"> • szociális képességek 	<ul style="list-style-type: none"> • bábu

tárlatvezetés. Ismeretlen fogalmak tisztázása, előzetes ismeretek előhívása.

Motiváció - „Mese, mese mátká”

A Mese, mese mátká...és a Cini-cini muzsika...kezdetű mondóka gyerekekkel közösen történő elmondása - egyenletes lüktetés érzékeltetése mozgással, ritmushangszerekkel.

„Gyerekek! Szerettek-e énekelni? Egy hatalmas varázsszőnyeget hoztam nektek, amivel mindannyian meseországba repülhetünk, még pedig meseországnak abba a csücskébe, ahol nagyon szeretnek énekelni. Ehhez azonban a segítségetekre lesz szükségem, mert együtt kell elmondanunk két varázsigt, a Mese, mese mátká...kezdetű mondókát, az visz meseországba, és a Cini-cini muzsikát, azzal jutunk el a legtávolabbi csücsökbe. Aki ügyes, ritmushangszerrel is muzsikálhat hozzá, vagy tapssal is kísérheti. Ahhoz, hogy a szőnyeggel valóban meseországba jussunk, abban az óvó nénik tudnak segíteni nekünk.”

(A lepedő két-két sarkát megfogva, az egyenletes lüktetésre felváltva magasra lendítik a lepedő két végét.)

Meseládában zeneládika

A meseládában elhelyezkedő zeneládából szóló dallam felismerése.

(A kendővel letakart meseládika, a mondóka végére, földre érkezett varázsszőnyeg közepére kerül.)

„Nyissuk ki a meseládát, hogy megnézhessük, mi rejtőzik benne. Nahát, egy újabb láda. Halljátok, valaki dúdol benne. Csak akkor szabad kinyitnunk, ha közületek valaki felismeri a dalocskát (sikertelenség esetén rávezető kérdésekkel segítségadás).

Gólya, gólya gilice.... Igazatok van. Akkor most már megnézhetjük, hogy ki énekel a zeneládában. Egy török kisfiú. Ültessük ide közénk.

Gólya, gólya gilice.....(gyermekdal)

A dallamfelismerést követően a dal közös éneklése, majd a gyerekek két csoportba rendezése után éneklés ritmushangszerek alkalmazásával, mozgással kísérve (2-3 x ismételve).

„Énekeljük el közösen a ”török fiúnak” a dalt. Gólya, gólya.... Olyan ügyesek vagytok, hogy muzsikálni is tudtok hozzá. Az egyik csoport álljon a varázsszőnyeg egyik, a másik csoport a másik végére, egymással szemben.

Az egyik csoport énekelve kérdez: Gólya, gólya gilice, mitől véres a lábad?

A másik énekelve válaszol: Török gyerek megvágta, magyar gyerek gyógyítja.

Közösen énekelve és a hangszereket használva, akinél nincs az, pedig tapsolhat, vagy dobbanthat hozzá: Sípval, dobbal, nádi hegedűvel.”

Katalinka szállj el.....(gyermekdal)

- megfigyelőképesség
- figyelem, emlékezet, gondolkodás
- anyanyelvi képességek
- új ismeretek nyújtása

- közös élmény biztosítása
- figyelem, emlékezet, gondolkodás
- képzelet
- ritmusérzék
- testhasználat, mozgáskoordináció

- akusztikus észlelés
- belső hallás

- éneklési készség, közös élmény biztosítása
- ritmusérzék

- nagyméretű színes, „törökös” mintákkal festett lepedő
- ritmus hangszerek

- „törökös” mintájú színes kendő
- színes karton vagy fa egymásba illeszthető doboz-láda (2db)

- bábu
- ritmushangszerek

<p>Minek neki a ló? Hogy szép magyar lányokat és legényeket raboljon. Fusson, ki merre lát! A török mindkét kezével elkaphat valakit, akit magával visz. A következő játéknál, már ők is törökké válnak.</p> <p>„Gyerekek, a katicák rossz helyre repültek. A nádasba mentek, pedig ott van a török. Menjünk mi is utánuk, de előtte még válasszuk ki, a Görögdinnye, török tök kezdetű mondókával, hogy ki lesz a török. A török a nádasban foglal helyet, mi pedig vele szemben, mi leszünk a magyarok. Közösen énekeljük: Katica szállj el... Majd kérdezzük a törököt, ő pedig válaszol. A végén, akiket elkap, törökké válnak és a következő játékban már ők is elfoghatják a magyarokat.”</p> <p>Nyissad asszony kapudat... (dalos játék tánclépésekkel) A gyerekek párosával, egymással szemben kézfogással állnak. A dal éneklése közben egy lépéses csárdást táncolnak, majd páros forgással fordulnak egyik, majd másik irányba.</p> <p><i>„Keressetek párt magatoknak, forduljatok vele szembe és fogjátok meg egymás kezét. Közösen énekeljük a dalt, közben léphettek úgy, ahogy mutatom”.</i></p> <p>Nyissad asszony kapudat, kapudat! Hadd kerüljem váradat, váradat. A törökök udvarán, udvarán. Minden délben dobolják, dobolják: Annak adják a jussát, a jussát, Ki felkötö bocskorát, bocskorát.</p> <p>Görögdinnye török tök..... (mondóka) Egyenletes járás körbe rendeződéssel mondókára, letelepedés a varázsszőnyegre. <i>„A Görögdinnye kezdetű mondókára járunk körbe a varázsszőnyeg körül. Üljetek le a szőnyegre törökülésben.”</i></p> <p>Zenehallgatás <i>„Mielőtt a varázsszőnyeggel visszarepültök szeretnék énekelni nektek egy dalt. Hallgassátok meg.”</i></p> <p>Mese, mese mátká.... A bábu visszakerül a zeneládikóba az a meseládikóba, a varázsigé elmondásával, a</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● éneklési készség ● közös élmény biztosítása ● ritmusérzék ● kooperációs készség ● téri tájékozódás ● mozgáskoordináció ● figyelem, emlékezet, gondolkodás 	
--	---	--

<p>varázsszönyeg egyenletes lüktetésre történő lendítésével a gyerekek visszaérkeznek meseországból. <i>„Ha újra segítetek elmondani a varázsigéket, nemsokára haza is érkezhettek meseországból.”</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • éneklési készség • közös élmény biztosítása • ritmusérzék • kooperációs készség • téri tájékozódás • mozgáskoordináció • figyelem, emlékezet, gondolkodás <ul style="list-style-type: none"> • ritmusérzék • közös élmény biztosítása • anyanyelvi képességek • kooperációs készség • téri tájékozódás <ul style="list-style-type: none"> • esztétikai érzék • zenei hallás <ul style="list-style-type: none"> • ritmusérzék • közös élmény biztosítása • anyanyelvi képességek 	<ul style="list-style-type: none"> • meseláda • bábuk • varázsszönyeg • ritmushangszerek
---	--	--

SZAKKÖRI FOGLALKOZÁS

A TÖRÖK ÉTELEK, ÚJ TÁPLÁLÉKNÖVÉNYEK MEGJELENÉSE – A TÖRÖK ZENE ÉS TÁNC.

Tananyag	A foglalkozás elemei	Eszközигény
Ráhangelődés	<p>Idézzük fel közösen, mit tudnak a törökök viseletéről, életmódjáról!</p> <p>A tanulók felidéznek, milyen ismeretekkel rendelkeznek a török viseletről és életmódról. Itt csak felírjuk a táblára a legfontosabb támpontokat, később majd visszatérünk arra, milyen ismereteik voltak helyesek, és melyek nem.</p>	Tábla, kréta
KÉPezzük magunkat!	<p>Török viseletek férfiak és nők számára!</p> <p>Alkossanak csapatokat (5)! Minden csapat kap egy képet, amelyen egy jellegzetes viseletben lévő személy vagy csoport található, illetve olyan ruhadarabokat, amelyeket hordanak. Feladatuk, hogy rövid leírást készítsenek, szerintük mit viselnek ezek a személyek.</p> <p>Szereplők:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Janicsár 2. Imám 3. Háremhölgy 4. Egyszerű asszony 5. Beglerbég <p>Viseletek: kaftán, abaja, fátyol, papucs, csizma, pizsama, szob, káfijja, burnusz, ékszerek, turbán, fegyverek (jatagán, tör, szablya, pisztoly, puska) stb.</p> <p>A csoportosítást követően közösen megbeszéljük, mi jellemezte az öltözködési szokásokat. Kitérünk az egyes ruhadarabok egyediségére vagy általánosságára, a színek jelentőségére.</p>	Képek a török viseletekről
Nyelvi öröksé-günk a török korból	<p>Nemcsak a történelmünket és a mindennapjainkat befolyásolta az oszmán-törökök magyarországi jelenléte, de a nyelvünk is gazdagodott.</p> <p>Török jövevényszavak</p> <p>Alkossanak 5 csoportot! Mindegyik csoport megkapja az alábbi szöveget. Feladat: húzzák alá azokat a szavakat, amelyek – szerintük – török eredetűek.</p> <p>Szöveg:</p> <p>Egy reggel Jusuf <i>bég</i> korán kelt, mert nem tudott aludni. Gyorsan fel is öltözött. Felvette az alsóruháját, majd díszes <i>pamutdölmányt</i> öltött. Azután arra rávette arannyal hímzett bársony<i>kaftán</i>ját, fejébe csapta darutollas <i>kalpag</i>ját és kényelmes <i>papucs</i>ot húzott a lábára. Fura szokás, de így jártak ebben a korban. Még reggeli előtt elővette a <i>dölmányzsebből</i> a <i>csibukj</i>át, rágyújtott, mert szerette az égő <i>dohány</i>levelek illatát. Lement a konyhára, mert már korgott</p>	Öt példányban a szöveg kinyomtatva, de a most dőlt betűvel megjelölt szavak ne legyenek megdöntve.

	<p>a gyomra. Ott azután mindenfélét lelt: volt még az előző napi <i>tarhonyás</i> húsból, jó nagy <i>bográccsal</i> főzött belőle a főszakács, maradt egy <i>tepsiben</i> süteménymaradék is, de talált egy <i>ibrikben kávé</i>t, aminek nagyon megőrült, töltött is magának egy jó nagy adagot a kedvenc <i>findzsá</i>jába. Miközben a kávé t kortyolgatta, csak amúgy, hidegen, talált egy kis <i>kajszibarackot</i> meg egy kevéske <i>joghurtot</i> is. Jó lesz ez a kettő együtt! – gondolta, azzal a dolgozószobá-jába sietett. Éppen leült volna a papirosaihoz, amikor meghallotta a <i>müezzin</i> hangját, aki a <i>mecsethez</i> tartozó <i>minaret</i> erkélyéről imára szólította az <i>iszlám</i> híveket, csak őket, nem ám a <i>gyaurokat</i>!</p> <p>Miután végzett az imával, Juszuf bég végiggondolta, mennyi munkája is lesz aznap. Hamarosan jön a <i>kádi</i>, hogy megbeszéljék a simontornyai <i>szandzsákban</i> történeteket. Két héttel korábban ugyanis egy <i>janicsárdandár</i> harcba keveredett a magyar vitézekkel. Voltak velük <i>delik</i> és <i>martalócok</i> is, de alulma-radtak, mert a <i>szpáhi</i>k más úton haladtak Pécs felé. Jaj, ezt az ügyet meg kell oldani, gondolta a bég, ha ugyanis a budai <i>pasa</i> tudomást szerez róla, akkor neki vége. Talán még a <i>szulánnak</i>, a fenséges <i>padisahnak</i> is megírja, az isztambuli <i>szerájba</i>! Akkor pedig még a családjá is szégyenben marad. De a kádi majd segít! Ha nem, akkor megkorbácsoltatja, vagy <i>dutyiba</i> veti... Hát így kezdődött Juszuf bég napja.</p> <p>Miután megfejtettük Juszuf bég történetében a török jövevényszavakat, rendszerezzük a tudást! A magyar nyelv oszmán–török jövevényszavai:</p> <p><u>öltözködés</u>: dolmány, csuha, zseb, papucs, mamusz, kaftán, kalpag <u>étkezés</u>: tarhonya, joghurt, kávé, kajsz, findzsa, ibrik, bogrács <u>tárgyak</u>: kefe, csibuk, korbács, dívány <u>a török közigazgatási rendszer szavai</u>: aga, pasa, bég, beglerbég, kádi <u>a török hadsereghez kapcsolódó katonai kifejezések</u>: dandár, deli, janicsár, martalóc, szpáhi <u>az iszlámhoz és a hitéhez kapcsolódó kifejezések</u>: dervis, gyaur, hodzsa, imám, iszlám, mecszet, mufti, müezzin <u>egyéb</u>: baksis, csiriz, dohány, dzsida, handzsár, kátrány, kazán, kurd, mámoros, oszmán, pajtás, pajzán, pamut, sah, szattyán, szeráj, szultán, zsiger <u>valószínűleg szerb–horvát közvetítéssel került a magyar nyelvbe</u>: dutyi, betyár, haramia, hombár, tepsi</p>	
<p>Főzzünk ki vala-mit!</p>	<p>A tanulók kártyákat kapnak, amelyeken alapanyagok, ételek, italok szerepelnek. Az a feladatuk, hogy közösen állítsák össze az alábbi szultáni menüt! Öt fogás (előétel, 1. főétel, 2. főétel, 3. főétel, desszert).</p> <p><u>Menü</u> (színes kártyák): A) előétel: szőlőlevélbe töltött húsgombócok B) főételek: hagymás piláf korianderrel, muszaka, „ájult imám” C) desszert: baklava</p> <p><u>Hozzávalók</u> (fehér kártyák) A) előétel: szőlőlevél, darált bárányhús B) főételek: (hagymás piláf korianderrel) bárányhús, hagyma, koriandermag; (muszaka) darált marhahús, burgonya; („ájult imám”): padlizsán, paradicsom, fahéj C) desszert: dió, cukor, méz <u>kakuktktojások</u>: disznóhús, fehérbor, bárányvér</p>	<p>5 db színes kártya, amely a menüpontokat tartalmazza 16 db fehér kártya, amely a hozzávalókat és néhány „kakuktktojást” tartalmaz nagy lap (A/3) filctoll</p>

	Ha sikerült összeválogatni, akkor kapják két szövegrészletet kapnak (egy a Koránból, egy a hádászokból származik, az étkezési és udvariassági előírásokat tartalmazza). Beszélgetünk arról, hogy az itt rögzítettek mennyire csak az iszlámra igazak, illetve mennyire csak a mohamedi idősakra. Ezek az előírások ugyanis szinte bárki számára megfelelnek, aki udvariassággal szeretne étkezni. Megbeszéljük, hogy a magyar konyhára milyen hatással volt a török jelenlét!	
Zene és tánc	Meghallgatjuk a Kalácska együttestől KÁNYÁDI Sándor: <i>A török követ</i> című versének feldolgozását, megbeszéljük, hogy milyen török jellemző hangszereket ismernek. Előkészítjük a szúfi zenére vonatkozó ismereteket.	Magnó/más lejátszó

Speciális foglalkozás - témavázlat

A foglalkozás menete

Az előcsarnokban Dzsamál, a török kisfiú bábfigura és a foglalkozásvezető várja a gyerekeket.

Mese blokk:

A báb- török kisfiú- Dzsamál meséje:

Hol volt, hol nem volt, élt egyszer egy nagyon gazdag és művelt török pasa, kit Jakováli Hasszánknak hívtak.

Történt egyszer, hogy látogatába érkezett Pécs városába, az itt élő nagyapjához, Memi pasához, aki épp szemrevételezni indult a nyugati kapunál folyó munkálatokat. Jakováli Hasszán csatlakozott hozzá, és elmesélte úgy döntött, hogy idei adományából az ő területére szeretne építtetni egy imahelyet szépséges minarettel. Kérte Memi pasa engedélyét és hozzájárulását a megvalósításhoz. Nagyapja boldogan fogadta és támogatta tervét, mindjárt meg is mutatta a területet a Szigeti kapun kívül, ahol elég hely állt rendelkezésre egy mecset felépítésére.

Az imahely fel is épült. Jakováli Hasszán annyira megszerette Pécs városát, hogy tovább folytatta az adományozást és építtetett a dzsámi mellé még egy iskolát is.

Nézzük meg mit tanultak az iskolában a gyerekek.

Fejlesztési lehetőségek

kommunikációs készség

- beszédértés,
szocializációs képességek

- figyelem,

- fegyelem

kognitív képességek

figyelem, emlékezet,
akusztikus észlelés,
ritmusérzék

Tárgyi, szükségletek

török kisfiút
bábfigura

zenetanár vagy zenész

hangszerek,
ritmushangszer
esőbot

személyi

formázó

készlet,

Zenei blokk:

(A dzsámiba belépve a szőnyegen a már ismerős török zenész fogadja a gyerekeket.

Szabó Lőrinc: Falusi hangverseny című mondókájának zenés

feldolgozásával előkészítjük a mese, feldolgozását)

Hallgassátok meg a dalocskát, amit hoztam nektek. Figyeljétek meg, milyen állatokról szól!

vizuális és akusztikus figyelem, szenzomotorikus koordináció

tánctanár vagy táncos

„Háp, háp, háp, jönnek a kacsák, hű de éhes, hű de szomjas ez a társaság!

Bú, bú, bú, boci szomorú, de hogy feszít tyúkjai közt a kukurikú!
Röf, röf, röf, orra sárba dőf, sonkalábán Kucu néni fürödni döcög!

Bú, röf, háp, sípok, trombiták, víg zenével így köszönt e díszes társaság!”

utánzás, megfigyelés képessége,
szociális interakciók,
kreativitás, beszédértés,
figyelem, emlékezet,
kifejezőképesség,

3 nagyobb síkbáb tehén figura, fekete-tarka, barna-tarka és fehér
12 fehér síkbáb tehén figura

A dal többszöri meghallgatása hangszerkísérettel. A ritmushangszerek használatával a gyerekek is eléneklik a dalt. A tánctanár fokozatosan bevonja a mozgásba a gyerekeket, felkéri őket, hogy utánozzák az állatok mozgását, amit ő előjátszik.

szocializációs képességek:
egymásra figyelés, együttműködés, türelem

Mese blokk

A boci szomorúságát még egyszer külön kiemelve kezdődik Móricz Zsigmond: A török és a tehének című versének játékos feldolgozása.

Mutassuk meg mit csinál,
hogyan tartja a fejét a boci ha - szomorú
- vidám
- álmos
- éhes
- mérges?

manuális képességek:
finommotorika,
szem-kéz koordináció,

színes, könnyen téphető papír,
ragasztó stift,

Vidítsuk fel a bocit!

Mivel tudjuk szerintetek felvidítani?

Téged hogyan lehet megvigasztalni ha szomorú vagy?
Simogatás, ölelés, a testi kontaktus próbálása, mi az, amit szeretsz és mi az, amit nem.

Szerinted a boci is örülne annak amit te szeretsz?

az együtt alkotás öröme

Nézzétek, ott jönnek a tehének!

A segítők vagy a foglalkozás vezetője egy kézben több síkbábot tartva, a szomorúságot idéző mozdulattal hozzák be a „tehéncsordát” a térbe.

Milyenek ezek a tehének? (*fehérek, szomorúak*)

Talán attól szomorúak, mert elveszítették a színeiket?

Milyen színűek lehettek? (*fekete, barna, tarka*)

Tudjátok mit? Vidítsuk fel a tehéneket! Tegyük őket színessé!

utánzási képesség,
koncentráció,

színes fotókartonból kivágott fa, fű, nap virág formák, kétoldalú ragasztóval hátul, barna vászonnal borított gipszkarton vagy karton lap,

Minden gyermek kap egy bábot, amit színessé tehet. A spontaneitás gondozókkal, tanítókkal együtt segítünk felragasztani a színes papírból tépett vagy a már előre elkészített foltokat.

Milyenek most a tehenek? Már jobb a kedvük?

Vajon hova mennek most, hol szeretnek lenni? (*mezőre, rétre, erdő szélére*)

Hát menjünk akkor velük mi is. *A paravánhoz megyünk – néhány lépésnyire – ami egyszínű barna.*

Gyerekek valaki mindent elvarázsolt a rétről! Mi hiányzik innen szerintetek? (*fű, fa, virág, nap*)

Nini, ott jön Dzsamál és valamit hoz a kezében!

- Bizony hoztam valamit! Hát képzeljétek, ahogy jöttem keresztül az erdőn, ezt a kosarat találtam! Itt vannak a fák, a virágok, a Napocska, a fű. Valaki nagyon csintalan volt, biztos mindent haza akart vinni a rétről, de elveszítette! Segítetek visszatenni őket a helyükre!

A gyerekek közösen visszarakják a táblára – rétre- a kosár tartalmát segítséggel.

Nagyon szép lett a rét! Itt most már jól érzik magukat a tehénkék?

Kedves Dzsamál szerinted is szép lett, amit csináltak a gyerekek?

- Igen! De akkor most hadd meséljem el nektek kedves barátom, Mehemed hogyan járt a tehenekkel egyszer régen!

Volt egyszer egy Mehemed.....

Ahogy a bábozó mondja a verset, a gyerekek a gondozókkal és a segítők mozgatják a síkbábokat, mintegy eljátszva a mesét.

- Szegény Mehemed barátom! Gyerekek! Vigasztaljuk meg Mehemed barátomat! Énekeljétek el neki a dalocskát, amelyet az imént tanultatok!

A török zenész és táncos segítségével elénekelik a dalocskát.

Ezzel zárul a foglalkozás.

A tehénkéjüket, a síkbábot, hazavihetik a gyerekek.